

A Babits-olvasás aktuális kérdéseihöz

A jelenkori Babits-olvasást (még mindig) két múlt századi fejlemény határozza meg leginkább, ezek lezárulása után a Babits-korpusz amolyan légüres térben találta magát. Kanonizációs folyamatok két jól elkülöníthető, időben egymást követő, de egymással ellentétes irányú és intenciójú szakaszáról van szó: az első (nagyjából) a múlt század hatvanas–hetvenes éveinek fordulóján indul és a költő születésének századik évfordulója körül, értelmezői teljesítményeiben Németh G. Béla¹ tanulmányaiban és Rába György monográfiáiban² csúcspontot ér el, a második mindenekelőtt a '90-es éveket jelenti; közös nevezőjük, hogy erőteljes re- és dekanonizációs stratégiákat működtettek. De ahogy az lenni szokott, míg az érveléseik mögött álló diszkurzív rendek lehetővé tették a korpusz újraszituálását, ezzel egy időben el- és le is zárnak (zártak) bizonyos csatornákat, már csak annak okán is, hogy hatókörük csupán parciális. De nézzük meg közelebbről, miről is van szó.

A korábbi szakasz körébe vonható szövegek tétje a második világháború utáni időszakban megszilárdult Babits-kép korrekciója, a költő életművének a magyar irodalomtörténeti hagyományba és az irodalmi tudatba való integrációja volt.³ Számos ellenpélda dacára (pl. Németh G. Béla tanulmányai) elsősorban a fiatalkori korpusz bizonyult annak a területnek, melyen a rekanonizációban érdekelt szerzők a leghatékonyabban artikulálhatták a babitsi költészet specifikumait, vagy, sarkítottan fogalmazva: a fiatalkori költészet volt képes a legradikálisabban beavatkozni a magyar költészeti hagyomány folytonosságába.

Rába Györgynek erről a pályaszakaszról szóló, nagy hatású monográfiája is arról győzheti meg olvasóját, hogy Babits olyan beszéd-módokat pendített meg, melyek radikálisan eltértek a magyar költészeti hagyományban akkor uralkodó romantikus-népnemzeti paradigmától. Azonban éppen ez a „megszakítás” jelöli ki Babits helyét a '45 utáni irodalomtörténeti kánonban, amelynek központi figurája Ady Endre, Móricz Zsigmond és József Attila lett, akik a „népi-proletár” törekvések folytonosságát biztosították a hatalmi olvasatban. Rábáék a lehető leghatározottabban helyezték hatályon kívülre e kánon állításait és kapcsolták be Babits költészetét a magyar és a világ-irodalom áramába, többek között a modern irodalomelméletek segítségével hívásával, és azáltal, hogy aktualizálták a korábbi időszak(ok) „értő” olvasatait. A rekanonizáció így önálló kutatások és a Babits-

1 Főleg a *Kérdések és kétségek* Babits-tanulmányai; Balassi Kiadó, Budapest, 1995.

2 Rába György, *Babits Mihály költésze-te. 1903–1920*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981; Rába György, *Babits Mihály*, Gondolat, Budapest, 1983.

3 Itt érdemes egy intézményi kérdésre is utalni: a rekanonizáció tekintetében Babits születésének centenáriuma is kapóra jött. Az ekörül kialakult értelmezői aktivitást és attitűdöt Balassa Péter jellemzi pontosan: „Az 1983-as Babits-évforduló, ellentétben a legtöbb ilyen ünnepléssel, tartalmi eredményeket hozott...”; a centenárium évében (1983) megjelent gyűjteményes kötetek kapcsán (*Mint különös hirmondó, Babits Mihály száz esztendeje*) pedig így ír: „Mindkettő igen fontos lehet azoknak, akik a költő megértés- és félreértés-történetével akarnak majd foglalkozni. Ide sorolhatók még érdemes kiadványok,

BA: *Sleep Today for Yesterday*, audiovizuális performansz, Budapest, 2009.

irodalom újraolvasása nyomán a nyolcvanas évekre új Babits-képet teremtett. (Mint ahogy a jelenkori Babits-olvasás egyik legfőbb tétje is az lehetne, miképpen tudja a Rába által is hivatkozott „szakirodalom” egy részét más nézőpontból faggatásra bírni).

Úgy tűnik, ebben az időszakban a Babits-szövegek újraszituálásában két alapvető, egymást kölcsönösen kiegészítő stratégia játszott főszerepet. Az egyik a magyar (irodalom)tudományos diskurzusba begyűrűző strukturalizmus szövegorientált elemző módszereinek alkalmazását jelentette. Ennek leglátványosabb példája az *Ősz és tavasz között* c. verset tárgyál választó *Formateremtő elvek a költői műalkotásban* c. konferencia és az anyagát összefoglaló kiadvány⁴ lehetne. A másik attitűd a hetvenes években meginduló Babits-szövegkiadások nyomán (és ezekkel egy időben) alakult ki: Babits levelezésének, esszéinek megjelentetéséről van szó és főleg ezek *metatextusként* való bevonásáról Babits szépirodalmi szövegeinek értelmezésébe. Ennek az olvasásmódnak egyik korai, de talán a legjellemzőbb példáját tárja elénk Rónay György Babits fiatalkori lírájának befogadását tekintve – Rába szerint is – úttörő cikke, *A lírikus epilógja*⁵ (1970). A szerző már a felütésben tematizálja ezen olvasási stratégiát, s az ezáltal belátható különbségtevéseket: „Amióta megjelent Babits – Juhász – Kosztolányi levelezése..., azóta tudjuk, hogy a fiatal Babits nem szerette a lírát. Legalábbis a korában szokványosat nem...”⁶ Rába György megkerülhetetlen munkái az említett két stratégia párhuzamos alkalmazásával jöttek létre, és fejthetik ki azt a hatásukat, melyet kifejtenek a mai napig is. Rába a „nagyobbik” monográfiában szinte példa nélküli filológiai apparátus bevonásával tárta fel a fiatal Babits költészetének addig ismeretlen, illetve az irodalompolitika által kitörölt vonatkozásait. Ezeket természetesen nem szükséges tételesen felsorolni, hiszen, ahogy egyrészt Rónay László már 1983-ban megállapította: e „nagyszabású mű új eredményei meglepő gyorsasággal felszívódtak az irodalmi köztudatba...”⁷ Fontosabbnak tűnik inkább néhány hatástörténeti kérdésre utalni.

A *Babits Mihály költészete. 1903–1920* a maga impozáns teljesítményével a legtöbb esetben a lezártság, a beteljesültség tapasztalásával szembesíti recenzensét. Jó példa erre Rónay László kijelentése, mely az előbb idézettek folytatása is egyben: „...a vele foglalkozó kritikái írásokból nyilvánvaló, hogy Rába a Babits-líra minden forrását – az egy Rilke kivételével – meggyőző mélységben tárta föl, s olyan poétikai iskolázottsággal, költői érzékenységgel elemezte lírája természetét és törekvéseit, hogy e korszakával kapcsolatban sok meglátását végérvényesen fogadhatjuk el...”⁸ Hasonló értelemben több recenzens nyilatkozott, s visszatekintve (az értelmezői közösségek eltérő kérdésfelvetéseit is figyelembe véve) úgy tűnik, a Babits-szakirodalom talán egyetlen konzenzusa éppen a Rába-könyv jelentőségének elismerésében jött létre. A konszenzus – ha egyáltalán helyén való e kifejezés – nem jelent(het)i azonban a dialógus hiányát, a polemiáról való megfélekedést.

folyóiratcikkek és előadások. *Közös nevezőjük*, mely szinte minden publikációból kiolvasható – némi *tragikomikum*, hiszen Babits *rehabilitációja jegyében fogantak.*” (Balassa Péter, *Az esszé meg a hegy*, in uő, *A látvány és a szavak*, Magvető Kiadó, Bp., 1987, 106.) De tegyük hozzá, mindebben nem kis szerepe volt annak, hogy – amint azt utóbb Kenyeres Zoltán írja – „az 1970-es évek vége felé a hatalmi diskurzus addigi nyelve egyre üresebbé vált”, s „a százéves évforduló 1983-ban véletlenül esett egybe evvel a korszakjelenséggel”, sőt, némileg finomítva a korábbiakat: „a Babits-kutatások hirtelen felíveléséhez nem a centenáriumi adott lökést”, hanem az ünneplés elgondoláshoz eleve a megváltozott feltételekre volt szükség. (Kenyeres Zoltán, *Babits és a metafizikai hagyomány*, in uő, *Étika és esztétizmus. Tanulmányok a Nyugat koráról*, Anonymus, 2001, 72–73.)

4 Hankiss Elemér (szerk.), *Formateremtő elvek a költői műalkotásban*. Babits: *Ősz és tavasz között*, *Kassák: A ló meghal*, *a madarak kirepülnek*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. A kiadvány megjelenési ideje egyúttal a szóban forgó kanonizációs

időszak lehetséges kezdetét is kijelölheti.

5 Rónay György, *A lírikus epilógja*, in uő, *A nagy nemzedék*, Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1981.

6 Uo. 93. Babits líra-felfogásának „nem-szokványos”-sága válik a Babits-kanonizáció egy további fontos könyvének kiindulópontjává: a „legélesebb eltérés a szokásostól nem az, amikor környezettünkkel ellentétes véleményt állítunk, hanem amikor másról állítunk valamit. Amikor nem szegődünk az adott alternatívák egyik oldalára sem, hanem más problémásort ragadunk meg a világból” – írja a „meg-nem-értettség” lehetséges okairól Nemes Nagy Ágnes – *A hegyi költő*, Magvető Kiadó, Budapest, 1984, 12.

7 Rónay László, *Az írás erkölce*, in uő, *Társunk az irodalom*, Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1990, 44.

8 Uo. 45.

9 Balassa, i. m. 95.

10 Uo. Barta János a kisebb Rába-könyvvel (Babits *Mihály*, Gondolat, Budapest, 1983) kapcsolatos kritikája jóval nyíltabb, s a jelenségek tágabb körére vonatkozik (szóhasználat, szimbolizmus, életrajzi tények stb.). Ba-

A Rába-monográfiákkal kapcsolatban azonban nyíltabb kritikai hangok is megszólalnak, az elismerést természetesen egyidejűleg mindig hangsúlyozva. Csak néhány példát említve: Balassa Péter és Barta János főképpen a Rába-könyvek két alapvető, úgymond kánonformáló kategóriájával, a *tudatossággal* (illetve a tudatlírával) és a *filozofikummal*, pontosabban az ezekre épülő értelmezésmóddal kapcsolatban fogalmazták meg kételyeiket: „Kérdés számomra – írja Balassa –, hogy a vers jelentésének állandó filozófiai hatásokkal, illetve párhuzamokkal való megfejtése, szemben a vers *immanensebb, poétikai megközelítésével*, nem vezet-e időnként szükségképpen túlfeszítésekhez, túlkomplikálásokhoz?”⁹ (kiem.: V. G.), „annyira senki sem tudatos, mint ahogy Rába a fiatal Babitsot bemutatja”.¹⁰ De hasonló kritikának vethető alá a Babits-recepcióban Horváth János óta jelenlévő, az említetteknel általánosabb konszenzusnak örvendő koncepció, mely Babits költészetének *megismerő* funkcióját egyéb funkciók fölébe helyezi, s a megismerés kudarcát így egy, a többen eluralkodó tragikus modalitású hang létrejöttének feltételeként olvassa. A Babits-korpusz *centrumba-helyezése, kanonizálása* a szóban forgó időszakban ezeknek a fogalmaknak a hálójában történt meg, s így lehetőséget nyújtottak az *objektív* líraeszmény leírására. Ne feledjük, hogy az „objektív líra” megnevezés éppen Babitstól származik (már-mint „saját” költészetére vonatkozóan), ahogy az az oly sokszor idézett levelekből ismeretes, s ebben az értelemben a vallomásossággal szemben határozódik meg. A Babits-irodalom azonban nem egyértelmű abban a tekintetben, vajon mennyiben hagyta maga mögött a korai Babits-líra az említett vallomásosságot, mely élmény és kifejezés bensőségessége jegyében megőrizné így a romantikus eredetű szubjektum autoritását ebben a lírában. Ennek „ellenőrzése” kizárólag a szövegek „szoros olvasásával” történhet meg, de erre itt nincs mód. Elég most csupán arra utalni, hogy a jelzett szempontból aligha lenne megkerülhető az (elsősorban) Rába által kidolgozott objektivitás-fogalomra való reflexió, szem előtt tartva (például) Angyalosi Gergely mélyértelmű felvetését, mely szerint „van valami az objektív líra kategóriájában, annak minden erénye és gyümölcsözősége ellenére, ami gátat szab az egész problémahalmaz (személyesség-személytelenség) esetleges továbbgondolásának. Ez pedig az a tény, hogy végső soron fenntartja az önmagával azonos és teljes én koncepcióját”¹¹, elsősorban szubjektum és objektum szembeállítása által...

A kilencvenes években meginduló, a strukturalizmus utáni irodalomelméletek belátásait hasznosító irodalomtudományos diskurzus(ok) által kijelölt időszakban fokozatosan vált egyértelművé Babits helyzetének módosulása (módosításának igénye) a(z) uralkodó kánon(ok)ban, a korpusz *nagy részének* a magyar irodalmi kánon peremére való „áthelyezése”, „szorítása”, ami természetesen együtt járt a Rábáék által kanonizált Babits-kép átrajzolásával. A *de*-kanonizáció hatókörének kérdése azonban problematikussá válhat, ha meg-

gondoljuk, hogy az említett években a magyar irodalomtudomány inkább az egymástól eltérő, egymásnak gyakran homlokegyenest el-
lentmondó elméleti alapvetések, olvasásmódok mentén „szervező-
dő” (kánonképző) értelmezői közösségek (és több „egyes” irodalmár
által beszélt, kevésbé besorolható regiszter) összefoglaló neve in-
kább, aminek következtében nem könnyű valamelyik kánont uralko-
dóként elismerni; s amennyiben magától értetődőnek fogadjuk el Ba-
bits leértékelődését, nem helyezük-e akaratlan valamelyik beszéd-
módot hatalmi pozícióba. Ráadásul, igazságtalanok lennénk azokkal
a szerzőkkel (számuk nem is olyan kevés), akik az utóbbi szűk két év-
tizedben a továbbgondolás intenciójával fordultak e jelentős életmű
egy-egy szövegeihez.¹²

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a következőt: Babits leértékelése
egy másik szerző, a kortárs Kosztolányi felértékelésével egy időben
zajlott. Jelenkori irodalomértésünk egészét figyelembe véve Koszto-
lányi szerepének felértékelése meglehetősen konszenzusnak örvend,
ellenvélemények inkább csak annak mértékéről és az (ez idő tájt már
csökkenő erejű) Kosztolányi-kultusz túlhajtottsága kapcsán fogalma-
zódnak meg. Babits pozícióvesztése nem minden irodalmár számára
folyt le szimmetrikusan Kosztolányi térnyerésével, sőt, némi túlzással
azt állíthatjuk, hogy ez az „arányosság” szinte kizárólag az argumen-
tumait a német hermeneutika és recepcióelmélet pozícióiból megfo-
galmazó irodalmárok írásaiban érhető tetten. Óvatosabban fogal-
mazva azt mondhatnánk, hogy a két név pozíciójának módosítását
éppen a hazai recepcióelmélet kezdeményezte és folytatta (le?) a
legkövetkezetesebben, miközben saját irodalomértése előfeltevései-
nek meghatározására tett kísérletet; illetve: ezeket az előfeltevéseket
éppen e módosulás körvonalainak felrajzolása tehette explicitté.

A folyamat kezdetben a kölcsönösség jegyében zajlott, mígnem
odáig jutott, hogy Kosztolányi és a nevének tulajdonított irodalom-
és nyelvszemlélet vált a Babits-olvasás számára (is) mértékadóvá,
viszonyítási alapzattá, ami természetes következménye annak, hogy a
kánonpozíciókat legerőteljesebben elmozdító kritika éppen Kosztolá-
nyi (és persze Szabó Lőrinc, József Attila) szövegein kondicionáló-
dott. Talán nem nélkülöz minden alapot a gyanú, miszerint Babits ez
idő tájt megint egy „kontrasztív”¹³ (nem összehasonlító, nem kompa-
ratív) megközelítésben találta magát, hasonlóan az irodalomtörténet
korábbi szakaszaihoz.

A dekanonizációs diskurzus Babits irodalomtörténeti helyét az
előző szakasszal való szakítás jegyében próbálja meghatározni, úgy,
hogy annak „eredményeit” a legritikább esetben „hasznosítja”, építi
be előfeltevései közé. Már ebből is jól látható a két időszak kanonizá-
ciós tétjeinek különbözősége. Az átrendeződés következményeként
a Babits-pálya későbbi szakasza(i) kerül(nek) az értelmezés homlokteré-
be: míg korábban a *fiatal Babits* poétikai kísérlete a hagyományos
lírafelfogással szemben, annak megújítójaként legitimálódott, addig a
befogadáselmélet érdeklődésének homlokterébe a húszas évek Ba-

bits költészetének –
Rába által túlhangsú-
lyozott – bölcséleti
indíttatásáról írja a
szerző: „Egyedi köl-
tői világ ez, amelybe
sok minden belefér,
de nem kívánja meg
okvetlen, hogy – fő-
ként minden ízében
– a filozófia mérlegé-
re tegyük.” A berg-
soni hatás kapcsán
kérdézi: „De vajon
csakugyan olyan
erős, egyedülálló
volt-e ez a hatás...?
[...] csak azt szabadi-
hatta föl benne, ami
már előzőleg lappan-
gott. Az estleges
kezdő indítás után az
érzékeny lélek, a köl-
tői alkat már a maga
lábára állva, önnön
mélyébe merülve
dolgozott tovább.”
Lásd Barta János, *A
sokarcú költő*, in *uő*,
A pálya végén,
Szépirodalmi Könyv-
kiadó, Bp., 1976,
365–366.

11 Angyalosi Ger-
gely, *A lírai személy-
telenség kérdéséhez*,
Literatura, 1997/2,
20.

12 Jelen pillanatban a
Babits kritikai kiadás-
nak, valamint a kivá-
ló elmzésekét már
eddig is felmutató
mediális irodalomtu-
dománynak van a
legnagyobb esé-
lye a babitsi ouvre
újabb megszólaltatá-
sára.

13 Kenyeres Zoltán
jellemzi e kifejezé-
sekkel a Babits-kuta-
tások jellemző mód-
szerét az 1950–60-as
években – i. m. 72.

14 Lásd e szakítás beható elemzését: Bónus Tibor, *Babits és Kosztolányi mint (egymást) olvasók (Kritikátörténeti kísérlet)*, in Kulcsár Szabó Ernő – Szegedy-Maszák Mihály (szerk.), *Tanulmányok Kosztolányi Dezsőről*, Anonymus, 1998, 291–325.

15 Úgy tűnik, a linearitás ezen csapdájába esik Bónus is idézett tanulmányában, amit éppen az tesz paradoxá, hogy saját értelmezői gyakorlatának körülhatárolásakor Gál István értelmezői tettet emiatt bírálja. Bónus értelmezésében Gál Babitsot egy 1906-os levél Ady-értelmezéséért próbálja védelmezni, éretlennek ítélve azt, s „Babits Adyról írott későbbi cikkei visszafelé érvényteleníthetők”. Ebből Bónus a következőket állapítja meg: „az időbeliség ilyenfajta érvényesítése viszont azt is eredményezheti, hogy annál autentikusabban gondolunk el egy kijelentést, minél közelebb van a halálhoz” (i. m. 296.). Kérdés, hogy maga a szerző ki tudja-e vonni szövegét e gyanú alól? Amikor ugyanis a két vizsgált író irodalomszemléletéről beszél, egy, a tanulmány minden pontján érvényesülő, kanonizált topológiát juttat érvényre, mely mögött, úgy tűnik, egy autentikus, a kései korszak Kosztolá-

bitsának irodalomszemlélete került, illetve vált illegitimmé. Ez az az időszak, amikor Babits és Kosztolányi irodalomszemlélete egyre inkább eltávolodik egymástól.¹⁴ Úgy tűnik azonban, mintha az így megkomponált Babits-kép az egész pályára kiterjesztette volna érvényét, s a korai pályaszakasz ebből a perspektívából egy lineáris folyamat kezdő lépéseként ítélődne meg.¹⁵ Kulcsár Szabó Ernő következő summás megfogalmazásával sok tekintetben egyetérthetünk, amíg a középső pályaszakasz kultúra-felfogására gondolunk, csakhogy az ítélete ellentmondást nem tűrve terjed ki a pálya egészére: Babits annak a schilleri hagyománynak a folytatója és alakítója a „magyar irodalomértés hagyományában”, amely a „...18. század végén és a 19. század elején mindenekelőtt azzal hatástalanítja az esztétikai hatásfunkciók egységének képzetét, hogy a történetiség vonzásába került irodalomértelmezést teljességgel kiszolgáltatja egy olyan szemantizációs folyamatnak, amelyben igaz–hamis oppozíciók analitikus törvényei, a különbségek klasszifikációs elvei, illetve a történelem során veszendőbe ment humán teljesség visszaszerzésének vágya határozzák meg az emberről való gondolkodás fundamentális kódjait”.¹⁶ Az esztétikum időn kívüli tételezése, a nyelv és az alkotás folyamatának a zseni által való uralhatóságának fenntartása, a kogníció és a gyönyörködtetés elvének szembeállítása csupán néhány (a főleg a kilencvenes években) elhangzott érvek közül, amelyek Babits munkáit kivonták a kritika egy részének érdeklődési köréből. Pontosabban: továbbra is gyakran hivatkozott szövegek ezek, de inkább mint az általuk is alakított lírai hagyomány egészen a jelenkorig tetten érhető „deformálódásainak”¹⁷ helyeiként kerülnek szóba.

A „kanonizáció” két diskurzusa között azonban első pillantásra nem könnyen észlelhető analógiák is találhatóak, például bizonyos szövegkezelési technikák tekintetében. Ahogy a Babits-korpusz korábbi presztízs-nyerése, ahogy azt fentebb láthattuk, éppen a *poétika* és *poézis* viszonyára való hivatkozások kontextusában bontakozott ki, úgy a presztízs-vesztés kialakulására is részben ez áll, nem mint ha ezen belül nem történtek volna jelentős módosulások. Szegedy-Maszák Mihály írja: „A XX. század sok példát szolgáltatott elméletírás és művészi gyakorlat kölcsönhatására. Hofmannstahl költeményei, drámái s szépprózája bajosan értelmezhetők, ha figyelmen kívül hagyjuk a Chandos-levél címen ismertté vált elmélkedést a nyelv válságáról... Kérdés, vajon nem hasonló-e a viszony Babits vagy akár Kosztolányi szépirodalminak s értekezőnek nevezett munkái között.”¹⁸ Ez a felvetés mintha nem venne tudomást arról, hogy – legalábbis ami Babitsot illeti – éppen a nem-szépirodalmi szövegek bevonása lendítette előre a hetvenes években a korpusz befogadását, s ekként az ilyen elemzésmód önkényességet magában rejtő voltáról sem. Természetesen Szegedy-Maszák instrukciója mindenekelőtt az értekező szövegeknek egy másik csoportjára vonatkozik: vagyis a korábbi szakaszban favorizált fiatakori levelekkel és esszékkel szemben, melyek (a szó szoros értelmében véve) a versek köz-

vetlen szomszédságában születtek, itt már a tízes évek második felének és a húszas évek azon tanulmányai kerülnek a figyelem homlokterébe, melyek Babits értékörző világszemléletét, az új klasszicizmus kérdéskörét bontakoztatják ki. Az ilyen egybeolvasás a műfajok eltérő retorikai diszpozíciói miatt természetesen veszélyeket rejt magában. Németh G. Béla Babits irodalomtörténetéről szólva beszél a poézis és az értekező próza „direkt tartalmi” összevetésének problematikusságáról, amit véleménye szerint a „poétikai-műfaji közvetítettség” eltérő volta hív elő.¹⁹ (Tagadhatatlan természetesen, hogy a húszas évek költészete többször is alkalmat ad az ilyen összeolvasásra, aminek egyik legbeszédesebb példája az *Örökkék ég a felhők mögött* lehetne.) Az értekező prózára való hivatkozások természetesen azzal a hozadékkal járhatnak, hogy a világnézeti, nyelv- és irodalomfelfogás-beli kérdéseket explicitebb formában, a nyelv retorikai-figuratív működésétől kevésbé eltakartan érthetik tetten. Csakhogy felmerülhet a kérdés, nem válik-e az így kinyert szemlélet egy deduktív elemzési folyamat kezdőpontjává. A Babits pályájának második szakaszában született értekező művek, úgy vélem, csak nagy körültekintéssel „olvashatók össze” a korai versek poétikájával, sőt talán a korai esszék világával is. Mert ahogyan persze a direkt összeolvasás sem könnyen bizonyítható, úgy a párhuzamosság betartása is hatalmas feladatot ró az értelmezőre. Főképp akkor, ha olyan értekező művekkel állunk szemben, mint a *Játékfilozófia*, mely az irodalmi fikció terébe utalja a benne prezenzált kétféle világertelmezést, ezek lecserélhetőségét, parcialitását sugallva.

Közelebbről nézve a két Babitsról szóló diskurzust, az előbbinél fontosabb összefüggésre derülhet fény: úgy tűnik, a kettő közti törés csupán látszólagos, sokkal inkább egy *elhallgatott folytonosságról* lehetne beszélni. A dekanonizációs diskurzus ugyanis látenszen – teljesen érthető okokból – egyetért a beszélő szubjektum tudatköltészetből fakadó autonómiájának tételezésével, a klasszikus modernség szűkös keretei közé illetve a korpuszt, annak „szubjektumát” a romantikus szubjektivitás változatának fogja fel (Adyéval együtt).

A jelenkori Babits-olvasás egyik alapvető kérdése így az lehetne, hogy kimozdíthatók-e a Babits-irodalom által fenntartott metafizikai oppozíciók, vagyis hogy a versszubjektumok entitás volta nem csorbul-e. E lehetőég feltételezése korántsem légből kapott. Magánál Jamesnél is, akinek Babitsra tett hatását Rába behatóan bizonyította, akad olyan hely, ahol megkérdőjeleződik a tudat szubsztancialitása. (E kérdés Rábánál nem merül fel.) Szerinte a „tudat” szó nem entitást jelöl, hanem csupán *funkciót*: „Úgy gondolom, hogy semmiféle eredendő anyag vagy létminőség nem létezik, mely ellentétben állna azzal, amiből anyagi tárgyaink és a róluk szóló gondolataink vannak megalkotva”.²⁰ James a tudat megkérdőjelezésével együtt a dolgok *megismerhetőségét* is kétségbe vonja: „A tudatról szükségszerűen feltételezik, hogy arról világosít fel bennünket, hogy a dolgok nem csupán léteznek, hanem hogy *kifejezhetőek és megismerhetőek*”

nyíja áll. A Gál eljárásánál szóvá tett „nevelődési séma”, ill. „pontoszerűség” ép-penséggel Bónusnál is megtalálható, például az általa is előszeretettel használt „már” és a „még” szócskákkal kijelölt irány jelzéseként érhető tetten. Az elemzés folyamatában mindez a két író irodalomszemlélete konvergens, majd divergens elemeinek kimutatását jelenti: fiataalként egyaránt a lélek primátusát hirdették a nyelvvel szemben, míg a tízes-húszas évek fordulatától egyre nagyobb különbségek mutathatók ki közöttük: ez a szemlélet teljesen érvényteleníti Babits első alkotói korszakának poétikai eredményeit.

16 Lásd Kulcsár Szabó Ernő, *Hogyan s mivégre tanulmányozzuk az irodalomértés hagyományát*, in uő, *Irodalom és hermeneutika*, Akadémiai Kiadó, Bp., 2000, 33.

17 Uo. 37.

18 Szegedy-Maszák Mihály, *Az irodalom történeti s elméleti vizsgálata*, Irodalmi Szemle, 1993/ 5, 67–68.

19 Németh G. Béla, *Világkép és irodalomfelfogás Babits irodalomtörténetében*, Új Írás, 1983/11, 16.

20 Vö. James, William, *Existuje „vedomie“? (Does „Consciousness“ Exist?)*, in Emil Višňovský – František Mihina (szerk.), *Pragmatizmus. Malá antológia filozofie XX. storočia*, Iris, Bratislava, 1998, 206.

21 Uo. 207. Idézett tanulmányában Angyalosi is feltételezi a szubjektum autoritásának megkérdőjelezését, még hozzá a korai versek nyelvi heterogenitása felől. Véleménye szerint e versek „szubjektuma annyiban entitás, hogy helyet ad a különbözőségeknek és ellentmondásoknak is”. Angyalosi, i. m., 209.

(kiem.: V. G.). A megismerést mint funkciót fenntartja, aminek hordozója a szubjektum, de ennek statikusságát kétségbe vonja, amikor erről a „megismerő” szubjektumról próbálja bizonyítani, hogy végső soron nem más, mint „gondolatfolyam”.²¹

Mindez a fiatalkori Babits-szövegekre nézve annyit jelent, hogy (szoros) olvasásuk során gyakran ütközhetünk olyan szöveghelyekbe, melyek megtörik az egységesülni látszó szemioízist, s a jelentéslehetőségek közti eldönthetlenséggel kell szembesülnünk. Ami azzal jár, hogy sokkal több alkalommal bukkanhatunk az irónia megnyilvánulásainak nyomaira, mint az várható lett volna, például a Babits-szakirodalom ismert ítéletei alapján. Tehát a Babits-szövegek olyan rétegei válhatnak láthatóvá, melyek a nyelvi játékosságnak kedveznek, szemben a kiszámíthatósággal. Csak konkrét elemzések tudnák igazolni természetesen, hogy Babits fiatalkori szövegei sokat bíznak a mozgás lezáratlanságának kedvező trópusokra, mint a kiazmus; a költői hang fikcionalitását hangsúlyozó aposztrophéra; a szemioízist állandóan módosító és újraszituáló ismétléses alakzatokra, a verszárlat adta retorikai lehetőségeire. Miközben a babitsi versbeszéd – korában példa nélküli módon – veti vizsgálat alá az irodalom és kultúra elhasznált toposzain (közhelyein) konstruálódó versbeszéd jelentésalkotó potenciálját, de úgy, hogy e „kiürültséget” saját szemioízisa részévé képes avatni...

BA: *Sleep Today for Yesterday*, audiovizuális performansz, Budapest, 2009.

